

Kontrollkäik AS Hoolekandeteenused Imastu Kool-Kodusse

(1) Õiguskantsleri nõunikud kontrollisid 19.05.2014 AS Hoolekandeteenused Imastu Kool-Kodus (edaspidi *Imastu kodu*) alaealistele kohtumääruse alusel ööpäevaringse erihooldusteenuse osutamist.

Kontrollimise ajal oli kohtumääruse alusel ööpäevaringsel erihooldusteenusel 6 alaealist.

Õiguskantsler pole varem Imastu kodus ööpäevaringse erihooldusteenuse osutamist kontrollinud.

(2) Õiguskantsler kontrollis, täites ühtlasi piinamise ning muu julma, ebainimliku või inimväärikust alandava kohtlemise ja karistamise vastase konventsiooni fakultatiivse protokollis artiklis 3 sätestatud riigi ennetusametuse funktsiooni, kas Imastu kodus on tagatud kohtumääruse alusel ööpäevaringset erihooldusteenust saavate alaealiste isikute põhiõigused ja -vabadused.

(3) Kontrollkäigu kestel külastasid õiguskantsleri nõunikud kohtumääruse alusel osutatava ööpäevaringse erihooldusteenuse ruume, vestlesid keskuse töötajatega, ühe alaealisega ning tutvusid teenusel viibivate alaealiste isiklike toimikutega. Õiguskantsleri nõunikud pöörasid kõrgendatud tähelepanu osutatava teenuse sobivusele alaealiste spetsiifilistele vajadustele, ööpäevaringsel erihooldusteenusel viibivate isikute vabaduspõhiõiguse tagamisele ja elamistingimustele.¹ Täiendavalt tutvusid õiguskantsleri nõunikud erakorraliste sündmuste registri andmetega ning alaealistele teenuse osutamisel kohaldatava probleemse käitumise juhtimise ning piirangute rakendamise korruga. Kontrollkäigu ajal puudus alaealistele suunatud teenuse tarbeks eraldusruum, kuid seda ehitati.

(4) Õiguskantsleri seisukoht

Kontrollkäigu tulemusel tuvastas õiguskantsler järgnevad probleemid:

- 1) alaealistele pole tagatud turvaline võimalus viibida värskes õhus ning võimalus õues viibides tegeleda sobilike vabaaja tegevustega (p 4.1);
- 2) ühe kliendi kodukorda eirava käitumise tõttu peavad mõjutusmeedet taluma ka ülejäänud alaealised (ei saa minna õue) (p 4.2).

(4.1) Turvaline ja eakohane värskes õhus viibimise võimalus

Ringkäigul Imastu kodus selgus, et kohtumääruse alusel teenust kasutavatele alaealistele värskes õhus viibimise võimaldamiseks on Imastu kodu maa-alast eraldatud võrkaiaga ala. Aiaga eraldatud õue pääseb otse alaealistele mõeldud ruumides asuva välisukse kaudu.

Selgus aga, et eraldatud aia osa ei õigusta end täiel määral. Esiteks on alaealisel võimalik aiast välja pääseda kas üle aia ronides või aia alt roomates. Teiseks on ala liialt väike (nt pole piisavalt ruumi palli mängida) ning puuduvad õue tegevusteks sobivad vahendid (nt toodi välja kiikede vajadus).

---

¹ Õiguskantsler on selgitanud alaealisele suunatud teenuse eripärasid oma soovitusel põhiõiguste ja –vabaduste tagamiseks ning hea halduse tava järgimiseks (alaealise kohtumääruse alusel erihooldekodusse paigutamine). Soovitus on kättesaadav õiguskantsleri kodulehel, otsetee soovitusel juurde: http://oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/6iguskantsleri_sovitus_alaealise_kohtumaaruse_aluse_1_erihooldekodusse_paigutamine.pdf.

Õiguskantsler leiab, et Imastu kodul tuleb kohtumääruse alusel erihooldusteenust saavatele alaealistele tagada turvaline ja arendav vabas õhus viibimise võimalus.

[Eesti Vabariigi põhiseaduse](#) (edaspidi PS) §-st 28 tulenevalt on igapäevane õigus tervise kaitsele, mis hõlmab endas õigust ohu vähendamisele isiku elule ja tervisele. Kui teenusel viibiv alaealine põgeneb hooldekodust, võib olla ohustatud nii ta enda elu ja tervis kui ka teiste isikute elu ja tervis. Seetõttu võib turvalise õueala puudumine riivata nimetatud põhiõigust.

Turvalise elukeskkonna tagamine teenuse osutaja territooriumil on üks ööpäevaringse erihooldusteenuse eesmärkidest [sotsiaalhoolekande seaduse](#) (edaspidi SHS) § 11⁴⁹ lõike 1 järgi. Samuti tuleb ööpäevaringse erihooldusteenuse osutamisel SHS § 11⁵² punktide 1 ja 2 järgi tagada, et kohtumäärusega hoolekandetasutusse paigutatud isik ei lahkuks ööpäevaringse erihooldusteenuse osutamise ruumidest ega territooriumilt ilma ööpäevaringse erihooldusteenuse osutaja tagatud saatjata ning tagada tuleb ööpäevaringne pidev kontroll ja ülevaade kohtumäärusega hoolekandetasutusse paigutatud isiku liikumise, asukoha ja tegevuste üle.

Turvalisuse ja pideva kontrolli tagamiseks peab [sotsiaalministri 30.06.2009 määruse nr 58 „Tervisekaitseõuded erihoolekandeteenustele ja eraldusruumile“](#) § 3 lõike 2 järgi elamu, kus osutatakse ööpäevaringset erihooldusteenust, lähiümbrus olema vajaduse korral piiratud piirdeaiaga.

Eelnimetatud sätetest nähtuvalt peab aiaga piiratud õueala olema ehitatud nii, et teenusel viibijate põgenemine oleks välistatud või miinimumini viidud.

Lisaks õueala põgenemist välistavale konstruktsioonile peab teenust kasutavale alaealisele olema tagatud sobiv ja arendav keskkond õues. Kuigi kohtumäärusega teenusel oleva alaealise vabadus on piiratud, ei tähenda see õigust ilma mõjuva põhjuseta piirata tema õigust tegelda lastele ja noortele omaste vaba-aja tegevustega. Nii tehes võidakse riivata PS §-st 19 tulenevat igapäevast õigust vabale eneseteostusele. Õues toimuvad vaba-aja tegevused on alaealisele vajalikud ka tema vaimse ja füüsilise tervise seisukohast. Seega võib selliste võimaluste piiratus kujutada endast ka PS §-ga 28 tagatud õiguse tervise kaitsele riivet.

Sotsiaalministri 30.06.2009 määruse nr 58 „Tervisekaitseõuded erihoolekandeteenustele ja eraldusruumile“ § 3 lõike 3 p 1 järgi peab ööpäevaringset erihooldusteenust saaval isikul olema värskes õhus viibimiseks ja tegevusteks õues ohutu ala, kus on istumiseks sobivad kohad, jalutamisrada ning võimalused arendavateks ja eakohasteks tegevusteks. Sama sisuga nõudeid sätestavad mitmed muudki õigusaktid, nt [Eesti Vabariigi lastekaitse seaduse](#) § 37 lõike 1 järgi tuleb piiratud vabadusega või kinnipeetavat² last kohelda lapseväärsetl. Sama seaduse § 12 järgi peab laps saama tegeleda talle sobivate arendavate tegevustega, tal peab olema võimalus sobival viisil vaba aega veeta.³ [ÜRO reeglid vabaduse kaotanud alaealiste kaitse kohta](#) (vastu võetud 14.12.1990, nr A/RES/45/113) sätestavad punktis 47, et igal

² Eesti Vabariigi lastekaitse seaduses kasutatud mõistet „kinnipeetav“ tuleb sisustada kooskõlas ÜRO piinamise ning muu julma, ebainimliku või inimväärikust alandava kohtlemise ja karistamise vastase konventsiooni fakultatiivse protokolliga. Kinnipidamiskoht on ÜRO piinamise ning muu julma, ebainimliku või inimväärikust alandava kohtlemise ja karistamise vastase konventsiooni fakultatiivse protokolliga järgi asutus, kus hoitakse või võidakse hoida isikuid, kellel on võetud vabadus avalikku võimu teostava asutuse korralduse alusel, sellise asutuse toetusel või sõnaselgel või vaikival nõusolekul. Vabaduse võtmine tähendab kohtu-, haldus- või muu ametiasutuse korraldusel isiku mis tahes vormis kinnipidamist, vangistust või paigutamist riiklikku või eraõiguslikku järelevalveasutusse, kust isikul ei ole lubatud omal tahtel lahkuda.

³ Vt ka [ÜRO lapse õiguste konventsiooni](#) artikkel 31; [ÜRO juhised laste alternatiivseks hoolduseks](#), punkt 86.

alaealisel on õigus igapäevastele vaba aja tegevustele, kui vähegi ilm võimaldab, siis vabas õhus. Selleks peab olema tagatud sobiv ruum/ala ning võimalus kasutada varustust ja vahendeid, et muu hulgas tegeleda kehalise treeninguga.

Kuigi Imastu kodu ümber asuv aiaga eraldamata maa-ala on suhteliselt suur ning leidub ka lastele mõeldud vahendeid, siis pidavat kohtumääruse alusel teenusel olevad alaealised seal viibima harva. See on ka mõistetav, sest oht lapse põgenemiseks suurelt turvamata maa-alalt on väga suur, samuti oht, et nad satuvad konflikti teiste kodu elanikega või töötajatega või leiavad võimaluse enesevigastamiseks. Kuna käesoleval ajal aga puudub kohtumäärusega teenusele suunatud alaealistele sobiv turvatud ja tegevusi võimaldav aia osa, tuleb kaaluda muid tegevust pakkuvaid värskes õhus viibimise võimalusi. Muu hulgas seda, kuidas nad saaksid siiski Imastu kodu üldises kasutuses olevas hoovis turvaliselt olla.

Eelnevast tulenevalt **teeb õiguskantsler Imastu kodule ettepaneku tagada, et kohtumääruse alusel teenusel viibivatel alaealistel oleks võimalik turvaliselt värskes õhus viibida ning võimalus õues viibides tegeleda sobilike vaba-aja tegevustega.**

(4.2) Teise isiku tegevuse tõttu rakendatava mõjutusmeetme talumise kohustus

Vestluste käigus Imastu kodus selgus, et kui üks teenusel viibivatest alaealistest eirab kodukorda ja käitub lubamatult, on üpris sageli kasutatavaks mõjutusmeetmeks sellise käitumise puhul keeld minna teatud aja jooksul õue. Paraku tähendab ühe isiku mõjutamine õuemineku keeluga seda, et õue ei saa mitte keegi lastest. Sellise olukorra põhjustavat personali puudus. Turvakaalutlustel polevat võimalik, et päevasel ajal tööl olevatest kahest kasvatajast on üks lapsega toas ning üks läheb kõigi ülejäänutega õue.

Sellist tegevust, kus ühe isiku üleastumise tulemusena peavad sanktsioone taluma ka ülejäänud grupi liikmed, saab vaadelda kui kollektiivset karistamist. Ehkki võib väita, et eespool kirjeldatud juhul viib kollektiivse karistamiseni personali vähesus, mitte tahe teenusel olevaid alaealisi kollektiivselt karistada, on selline tagajärg igal juhul taunitav.

Isikule mõjutusmeetme rakendamine kellegi teise tegude tulemusena võib riivata PS § 19 sätestatud üldist vabaduspõhiõigust. Kuna isikul on vabadus kujundada ise oma käitumist, siis saab ta vastutada oma käitumise eest, mitte kellegi teise (vabalt kujundatud) tegude eest.

Otseselt keelavad alaealiste kollektiivse karistamise mitmed rahvusvahelised reeglid. [ÜRO reeglid vabaduse kaotanud alaealiste kaitse kohta](#) (vastu võetud 14.12.1990, nr A/RES/45/113) sätestavad punktis 67, et kollektiivne karistamine peab olema keelatud.⁴

Oluline on seegi, et õiguslike probleemide kõrval võib teise isiku teo tagajärje talumise kohustusel olla ka negatiivne praktiline tagajärg. Kui alaealine pole oma käitumisega andnud põhjust mõjutusmeetme rakendamiseks, vaid peab taluma piiranguid kellegi teise tegevuse tõttu, tekitab see temas suure tõenäosusega viha või pahameelt ning võib omakorda kutsuda esile ebasoovitava käitumise.

---

⁴ Sama tuleneb Euroopa Nõukogu Ministrite Komitee soovitusel CM/Rec(2008)11 (Recommendation CM/Rec(2008)11 of the Committee of Ministers to member states on the European Rules for juvenile offenders subject to sanctions or measures) punktist 95.2, mis sätestab, et kollektiivne karistamine peab olema keelatud. Vt ka nende reeglite kohta antud kommentaare (kollektiivsest karistamisest lk 34).

Mis puudutab laste käitumise juhtimiseks mõjutusmeetmete kasutamist, siis on arusaadav, et teatud olukordades on nende rakendamine vajalik. Isiku mõjutamine talle meelepärase tegevuse keelamisega (minna õue) võib tõenäoliselt soovitud tulemuseni viia. Samas peab õiguskantsler vajalikuks märkida, et värskes õhus viibimise võimalus on teenusel viibivate alaealiste seisukohast olulise tähtsusega ja peab üldjuhul olema tagatud igapäevaselt.⁵ Seega tuleks võimalusel vältida õue minemise keelu mõjutusmeetmena kasutamist ning valida selle asemel muid meetmeid.

Eelnevast tulenevalt **teeb õiguskantsler Imastu kodule ettepaneku leida võimalus korraldada töö kohtumääruse alusel teenusele suunatud alaealiste osakonnas nii, et ühe isiku käitumise mõjutamiseks kasutatavat õues viibimise keeldu ei peaks taluma ka ülejäänud teenusel viibivad alaealised. Samuti tuleks võimalusel vältida õue minemise keelu mõjutusmeetmena kasutamist.**

(5) Kokkuvõte

Õiguskantsler teeb kontrollkäigu tulemusel isikute põhiõiguste ja -vabaduste tagamiseks Imastu kodule järgnevad ettepanekud:

- tagada, et kohtumääruse alusel teenusel viibivatel alaealistel oleks võimalus turvaliselt värskes õhus viibida ning võimalus õues viibides tegeleda sobilike vabaaja tegevustega;
- leida võimalus korraldada töö kohtumääruse alusel teenusele suunatud alaealiste osakonnas nii, et ühe isiku käitumise mõjutamiseks kasutatavat õues viibimise keeldu ei peaks taluma ka ülejäänud teenusel viibivad alaealised;
- vältida õue minemise keelu mõjutusmeetmena kasutamist.

Õiguskantsler palub Imastu kodult teavet tehtud ettepanekute täitmise kohta hiljemalt 18.08.2014.

---

⁵ [Euroopa Nõukogu Ministrite Komitee soovitus CM/Rec\(2008\)11](#) (Recommendation CM/Rec(2008)11 of the Committee of Ministers to member states on the European Rules for juvenile offenders subject to sanctions or measures) punkti 81 järgi peavad alaealised, kelle vabadust on piiratud, saama regulaarselt vähemalt tunni värskes õhus viibida. Nimetatud [reeglitele antud kommentaarides on Euroopa Nõukogu Ministrite Komitee selgitanud](#), et värskes õhus viibimise keelamist ei tohi kasutada alaealise distsiplinaarkaristusena (lk 34).